

NASILJE

-pojavni oblici i mogući načini prevencije

Nasilje – pojavni oblici i mogući načini prevencije, zbornik radova sa XII međunarodnog naučnog skupa održanog 10. maja/svibnja 2024. godine, Prvo izdanje

PIREDILA

Dr. Albina Fazlović

IZDAVAČ:

EVROPSKI UNIVERZITET BRČKO DISTRIKT

049-590-605

www.eubd.edu.ba/

ZA IZDAVAČA

Akademik prof. dr. Nedeljko Stanković

RECENZENTI:

Akademik prof. dr. Miroslav Baljak	Prof. dr. Esed Karić	Prof. dr. Sanda Pribić
Akademik prof. dr. Rudika Gmajnić	Prof. dr. Azem Kožar	Prof. dr. Adis Rahmanović
Akademik prof. dr. Branimmir Mikić	Prof. dr. Mirko Kulić	Prof. dr. Sead Rešić
Akademik prof. dr. Zoran Milošević	Prof. dr. Miloš Marković	Prof. dr. Tešo Ristić
Akademik prof. dr. Nedeljko Stanković	Prof. dr. Milun Petrović	Prof. dr. Kojo Simić
Akademik prof. dr. Branko Vučković	Prof. dr. Jasminka Sadadinović	Prof. dr. Zvezdan Stojanović
Akademik prof. dr. Branko Vučković	Prof. dr. Mithat Tabaković	Prof. dr. Izudin Tanović
Akademik prof. dr. Vesna Vučković	Prof. dr. Halid Žigić	Doc. dr. Milanko Aladžić
Prof. dr. Nenad Avramović	Prof. dr. Hariz Agić	Doc. dr. Dragana Aleksić
Prof. dr. Fahir Baraković	Prof. dr. Izet Banda	Doc. dr. Miro Maksimović
Prof. dr. Kemal Brkić	Prof. dr. Borko Baraban	Doc. dr. Hrvoje Mesić
Prof. dr. Refik Čatić	Prof. dr. Admir Beganović	Doc. dr. Lidija Vučićević
Prof. dr. Velimir Dedić	Prof. dr. Valentina Budinčić	Doc. dr. Vesna Novak
Prof. dr. Radoslav Galić	Prof. dr. Anka Bulatović	Doc. dr. Danka Radivojević
Prof. dr. Jasminka H.Halilović	Prof. dr. Mladen Dobrić	Dr. sc. Ina Stašević
	Prof. dr. Albina Fazlović	Doc. dr. Jovan Stojanović
	Prof. dr. Zlatko Kovačević	

Dizajn korica:

Mr. Nemanja Smičiklas

Priprema za štampu i štampa:

Markos, Banja Luka

Tiraž: 300

ISBN 978-99955-99-73-7

***NASILJE – POJAVNI OBLICI I
MOGUĆI NAČINI PREVENCIJE***

**ZBORNİK RADOVA SA XII MEĐUNARODNOG NAUČNOG SKUPA ODRŽANOG
10. MAJA/SVIBNJA 2024. GODINE**

PIREDILA
Dr. Albina Fazlović

Evropski univerzitet Brčko distrikt
Brčko, 2024.

NAUČNI ODBOR:

1. Akademik prof. dr. Nedeljko Stanković, **Republika Austrija**, predsjednik odbora,
2. Akademik prof. dr. Zoran Milošević, **Republika Srbija**, zamjenik predsjednika odbora,
3. Akademik univ. prof. dr. phil. dr. hc. dr. habil. Wolfgang Rohrbach, **Republika Austrija**,
4. Akademik prof. dr. Branko Vučković, **Republika Crna Gora**,
5. Akademik prof. dr. Miodrag Simović, **Bosna i Hercegovina**,
6. Akademik prof. dr. Zdravko Ebling, **Republika Hrvatska**,
7. Akademik prof. dr. Rudika Gmajnić, **Republika Hrvatska**,
8. Akademik prof. dr. Mladen Bodiroža, **Bosna i Hercegovina**,
9. Akademik prof. dr. Dževad Termiz, **Bosna i Hercegovina**,
10. Akademik prof. dr. Branislava Peruničić-Draženović, **Sjedinjene Američke Države**,
11. Akademik prof. dr. Muhammad Abdul Aziz Al Baker, **Država Katar**,
12. Akademik prof. dr. Fernando Maldonado Lopez, **Portugalska Republika**,
13. Akademik prof. dr. Ivan Balta, **Republika Hrvatska**,
14. Akademik Prof. DDDR. Habil. Aleksios Panagopoulos, **Republika Grčka**,
15. Akademik prof. dr. Branimir Mikić, **Bosna i Hercegovina**,
16. Prof. dr. Radoslav Galić, **Republika Hrvatska**,
17. Prof. dr. Joseph Vincent Thakuria, **Sjedinjene Američke Države**,
18. Prof. dr. Astrid Wilk, **Republika Francuska**,
19. Prof. dr. Mirko Kulić, **Republika Srbija**,
20. Prof. dr. Vladimir Džatijev, **Ruska Federacija**,
21. Prof. dr. Viktor Mischenko, **Ruska Federacija**,
22. Prof. dr. Kiril Shevchenko, **Republika Bjelorusija**,
23. Prof. dr. Harikumar Pallathadka, **Republika Indija**,
24. Dr. hc. Thokchom Radheshyam Singh, **Republika Indija**,
25. Prof. dr. Gideon C Mwanza, **Republika Zambija**,
26. Prof. dr. Aleksandar Anatoljevič Prigarin, **Republika Ukrajina**,
27. Prof. dr. Miroslav Daniš, **Slovačka Republika**,
28. Prof. dr. dr. hc. Stephan Truly Busch, **Savezna Republika Njemačka**,
29. Prof. dr. Antoni Mironović, **Republika Poljska**,
30. Prof. dr. Danilo Kapaso, **Republika Italija**,
31. Prof. dr. Jasminka H. Halilović, **Bosna i Hercegovina**,
32. Prof. dr. Šaćira Mešalić, **Bosna i Hercegovina**
33. Prof. dr. Žarko Kostovski, **Republika Sjeverna Makedonija**,
34. Prof. dr. Dragan Tančić, **Republika Srbija**,
35. Prof. dr. Marija Ovsenik, **Republika Slovenija**.

ORGANIZACIONI ODBOR:

1. Akademik prof. dr. Vesna Vučković,
2. Prof. dr. Kemal Brkić,
3. Prof. dr. Mithat Tabaković,
4. Prof. dr. Izet Banda,
5. Prof. dr. Fahir Baraković,
6. Prof. dr. Anka Bulatović,
7. Prof. dr. Esed Karić,
8. Prof. dr. Jasminka Sadadinović,
9. Prof. dr. Halid Žigić,
10. Prof. dr. Adi Rifatbegović,
11. Prof. dr. Dragan Bataveljić,
12. Prof. dr. Refik Čatić,
13. Prof. dr. Nevenka Nićin,
14. Prof. dr. Omer Pinjić,
15. Prof. dr. Sanda Pribić,
16. Prof. dr. Dobrila Regoje,
17. Prof. dr. Kojo Simić,
18. Prof. dr. Izudin Tanović,
19. Prof. dr. Albina Fazlović,
20. Prof. dr. Jelena Šogorov,
21. Prof. dr. Nenad Kapor,
22. Prof. dr. Helena Sablić Tomić,
23. Prof. dr. Borko Baraban
24. Doc. dr. Hrvoje Mesić,
25. Dr. Nebojša Potkonjak,
26. Mr. Nemanja Smičklas,
27. Mr. Marijana Džombić,
28. Mr. Merima Gigović,
29. Mr. Almina Kuduzović,
30. Mr. Amela Ibričić Nišić.

НАСИЉЕ У ЦРТАНИМ ФИЛМОВИМА – КУЛТУРОЛОШКИ И СОЦИОЛОШКИ АСПЕКТ

Сажетак

Пораст насиља у цртаним филмовима и тзв. скривени, а врло штетни, садржаји у њима постали су популарна тема првенствено у новинарству, а потом и у науци последњих пар деценија. У порасту је број родитеља који строго контролишу цртане филмове које гледају њихова деца, истичући их као подстрек на насилничко понашање. Сличне оптужбе су забележене и од стране учитеља и руководиоца домаћих и страних школа. У раду који се нуди научној и широј јавности анализирани су потенцијални штетни утицаји цртаних филмова на понашање деце, од којих су најчешћи: физичко и психичко насиље над другима, нереално представљање тела и физичких могућности, стварање илузије о безбожном свету чуда, сексуалне инсинуације, а у новије време чак и сатанистичке тенденције.

Кључне речи: цртани филмови, деца, васпитање, социјално понашање деце, савремена култура.

Daјana Lazarević
Zoran Milošević

VIOLENCE IN CARTOON FILMS: CULTURAL AND SOCIOLOGICAL ASPECT

Summary

The increase in violence in cartoons and so-called hidden, and very harmful, contents in them have become a popular topic primarily in journalism, and then in science in the last couple of decades. A growing number of parents strictly control the cartoons their children watch, pointing them out as an incitement to violent behavior. Similar accusations were recorded by teachers and managers of domestic and foreign schools. The work offered to the scientific and general public analyzed the potential harmful effects of cartoons on children's behavior, the most common of which are: physical and psychological violence against others, unrealistic representation of the body and physical capabilities, creating the illusion of an ungodly world of miracles, sexual insinuations, and in recent times even satanic tendencies.

Key words: cartoons, children, education, social behavior of children, contemporary culture.

* Институт за политичке студије, Београд

** Институт за политичке студије, Београд

СЛИЧНОСТ ИЗМЕЂУ ОБРАЗАЦА БАЈКЕ И ЦРТАНОГ ФИЛМА

Психолози често наводе да обрасци социјалног понашања које деца усвоје током првих 5 или 6 година живота постају темељ за њихов даљи развој и формирање свести о међуљудским односима. Из тога произилази да су прва линија социјалног васпитања – родитељи, а потом вршњаци и окружење у којем дете одраста. У окружење спадају људи, догађаји и култура коју дете непосредно усваја. А како су неизоставни део окружења телевизија и интернет, поставља се питање колико заиста утичу на децу цртани и играни садржаји које гледају од најранијег периода живота.

Цртани филмови и свет који представљају имају додирних тачака са бајковитим светом. Пратимо јунака или јунаке који се боре за неки циљ, а на том свом путу се сусрећу са препрекама. У највећем броју случајева препреке су представљене као реални противници или типски (архи)непријатељи, које главни (добри) јунак побеђује. Добро побеђује лоше/зло, премиса је бајке, али и сваког цртаног филма за децу.

Поставивши овако ствари, морамо да изведемо више аналогја између цртаног филма и бајке. Наиме, и једнима и другима деца једнако верују. Главни јунаци, често шепртље и обична, па и скрајнута бића која траже себе и свој виши циљ, привлачни су читаоцима/гледаоцима који се брзо повежу и идентификују са њима. Крasi их, најчешће, добродушност до границе самоштетности, чисто срце и наивност (узмимо у обзир планетарно познате Дизнијеве ликове Микија Мауса и Шиле, али и бројних Дизнијевих принцеца), идеалистичност и занесењаштво. Управо те карактеристике их воде на неизвесне путеве до вишег циља (удаје/женидбе са вољеном особом, супротстављање злим члановима породице, супротстављање реалним или натприродним противницима, магични помагачи (у случају Дизнијевих принцеца, то су животиње, птице, чак и кућни предмети), достизање свог сна и победа над злом).

И управо те набројане карактеристике постају база за обликовање децје свести, по рецепту познатог теоретичара Џозефа Наја у његовој дефиницији „меке моћи“.

Како је бајка од давнина била средство васпитавања деце и њихове припреме за одрастање и живот¹, од проналаска телевизије ту улогу су преузели цртани и играни филмови за децу. Уместо родитеља или других чланова породице који би читали детету бајке пред спавање, у чак 71% децјих соба се налазе телевизори, који преузимају на себе васпитну улогу.² Деца узраста 8-12 година гледају телевизијске садржаје више од четири сата дневно.³

Читање бајке доноси бројне бенефите детету. Првенствено, глас мајке који је детету најближи и најдражи, који улива поверење и сигурност. Слушање бајке омогућава детету развијање маште, стварање слика у глави како би одређени јунак или појава могли да изгледају, а тиме се развија и интелигенција. Са друге стране, деца која гледају цртане или игране филмове и сваки покрет или слику добијају „готове“, немају ту могућност, јер је „машти на вољу“ остављено веома мало. Притом, од бајке нико није постао завистан, а деца су се на њиховим садржајима васпитавала и припремала за живот

¹ Види: Алимпијевић Бранка / Бајке у образовању и васпитању : (приручник за наставнике разредне и предметне наставе, библиотекарe, психологе, педагоге и родитеље). – Београд : Друштво школских библиотекара Србије, 2020. – 242 стр.

² Статистика је наведена за америчко подручје, али примењива за цео „развијенији“ свет. За више информација видети: Children Watching Tv Statistics: Market Report & Data // Gitnux. – Доступно на: [https://gitnux.org/children-watching-tv-statistics/#:~:text=children's%20media%20consumption.-,Most%20\(71%25\)%20children%20in%20America%20aged%20between%208%20and,understanding%20children's%20consumption%20of%20television.](https://gitnux.org/children-watching-tv-statistics/#:~:text=children's%20media%20consumption.-,Most%20(71%25)%20children%20in%20America%20aged%20between%208%20and,understanding%20children's%20consumption%20of%20television.) (29.03.2024.)

³ Доказано је да деца која гледају телевизију (или играју игре) више од два сата дневно слабије уче. Наиме, деца која гледају телевизију три сата дневно имају слабији успех у школи за један поен, а четири за два до три. Види: Милошевић Зоран / Улога оца у хришћанском васпитању деце // Вредносне оријентације младих – зборник радова. Бачка Паланка: Логос, 2005. – стр. 37-44.

вековима, док је зависност од телевизијских садржаја реалан проблем савременог човека. То је врста зависности која обухвата: поремећај спавања, некретљивост, анти-социјално понашање, гојазност, поремећаје пажње. Узмимо у обзир да је телевизија најјачи медиј и ефикасно средство пропаганде усмерено ка формирању људског мишљења и начина понашања.⁴

УПОЗОРЕЊА НА НЕГАТИВНЕ СТРАНЕ ЦРТАНИХ ФИЛМОВА

Када су у питању „мрачне стране“ филмске индустрије, у које спадају и анимирани/цртани филмови, морамо да истакнемо да је новинарство уложило више труда у њихово разоткривање и алармирање јавности, него савремена наука.⁵ Новинари већ деценијама истражују и преиспитују утицај Дизнијевих филмова на дечју психу, приказивање насиља, претерану сексуализацију женских ликова, присуство геј/квир ликова, скривене или блиц поруке које свесно не можемо регистровати, али подсвесно итекако можемо и оне имају утицаја на нас.⁶ Наука се активирала касније, и то морамо да истакнемо да су научници Источне Европе, Русије, Кине, Малезије, Турске, Уједињених Арапских Емирата и др. много озбиљније и критичније разматрали ову тему од својих западних колега, те су власти тих држава почеле и да забрањују филмове процењене као штетне по психичко здравље омладине.

Дакле, и филмови за децу, као и филмови за одрасле, нису поштеђени утицаја пропаганде, покушаја културног испирања и наметања туђих моралних вредности и образаца понашања. А по начину приказивања живота, глорификације одређене личности, вредности или појаве у највећем броју случајева уопште нису прилагођени дечјем узрасту.⁷ Тим више, што садрже често скандалозне „шале одраслих“, што су аниматори Дизнијевих бајки јавно и признали.^{8,9} Међутим, квалитет слике, интересантност приче, поигравање са основним емоцијама и жељама човека доводи до наркотизације гледаоца, који се идентификује са садржајем који гледа, често без икаквог критичког расуђивања.¹⁰

Када су у питању деца – гледаоци цртаних филмова, најважније је да родитељ разговара са њима о одгледаном садржају.¹¹ Ради се о томе да детету треба разјаснити нејасноће, објаснити му да није све у животу тако како је представљено у цртаном филму; дакле, родитељ је ту да анализира, објасни филмски садржај и упути дете како да тумачи и на који начин да усвоји садржај филма, тј. да га медијски опишени¹². Подразумева се да у том процесу треба показати разумевање, толеранцију и стрпљивост

⁴ Veselinović Dragan / Televizija kao deo globalnog zagađenja planete // Zbornik radova Fakulteta dramskih umetnosti, br. 8-9 (2005). – str. 274.

⁵ Lazarević Dajana / Science And Journalism Combined In Exposing The Hidden Messages Of Film // Film and Politics. – Belgrade: Institute for Political Studies, 2024. – str. 476.

⁶ Masturah Zaki Nadia and Atiqah Sia Abdullah Nur / Animation Propaganda: The Hidden Messages in Disney Princess Animation That Affects Children Learning // Journal of Media and Information Warfare, vol. 7 (2015). – str. 61-62.

⁷ Mek Kvejl Denis / Stari kontinent – novi mediji. – Beograd: Nova, 1994. – 225 str.

⁸ 10 Hidden Adult Jokes In Popular Disney Films // Screen Rant. – Доступно на: <https://screenrant.com/disney-kids-movies-dirty-jokes-secret/> (29.03.2024.)

⁹ Top 10 Inappropriate Jokes In Disney Movies You Missed As A Kid // Watch Mojo. – Доступно на: <https://www.watchmojo.com/articles/top-10-inappropriate-jokes-in-disney-movies-you-missed-as-a-kid/gurgle-almost-swears-finding-nemo> (29.03.2024.)

¹⁰ Milošević Zoran / Films And Series As Instruments Of Geopolitics // Film and Politics. – Belgrade : Institute for Political Studies, 2024. – p. 88.

¹¹ Миленковић Слајана / Утицај цртаних филмова на предшколску децу // Норма, вол. 13, бр. 3 (2008). – стр. 168.

¹² Aleksić Hil Olivera, Srećković Nataša i Stupar Sanja / Crtani filmovi u svakodnevnom životu dece i mladih // Psihijatrija danas, vol. 51, br. 1-2 (2019). – str. 75.

према детету, јер, као што смо поменули на почетку овог рада – дете је склоно да верује свему што види и чује.

Прекомерна изложеност телевизији доприноси проблемима са говором и квалитетом изражавања, судећи по истраживањима тајванских педијатара, на узорку од 75-оро деце подељене у неколико испитних група.¹³ Према њиховим закључцима, деца млађа од две године већ бивају превише изложена телевизији, због чега су у ризику од смањења когнитивног, језичког и моторичког развоја. Што је изложеност телевизији већа, код деце се јављају већи проблеми наведених типова и отежано је њихово објективно превазилажење. Истовремено, родитељи деце која превише времена проводе пред телевизором имају спремно оправдање: због превелике заузетости морају нечим да окупирају дечију пажњу.

АГРЕСИВНОСТ И НАСИЉЕ У ЦРТаним ФИЛМОВИМА

Телевизијски програми за децу врло често промовишу насилничко понашање, чиме се подстиче агресивност код деце, што је последица конзумеристичке културе, мишљење је стручњака¹⁴. Ипак, иако се о томе већ неколико година дискутује у јавности, стиче се објективан утисак да се насиље у цртаним филмовима за децу повећава, уместо да се смањује. Исто важи и за друге врсте ризичних понашања.

Компанија „Волт Дизни“ је једна од најуспешнијих светских филмских студија¹⁵, са највећим утицајем на дечју гледалачку публику. Нуде „прилагођене“ верзије најпознатијих светских бајки, због чега су привлачне деци, али и гледаоцима свих узраста, који их често некритички сагледавају. Ипак, научници се дужи низ година труде да покажу да Дизнијева остварења садрже одређени степен насиља, који испољавају и мушки и женски ликови у различитим ситуацијама. У просеку, у интервалу од сат времена прикажу сцену насиља 9.23 пута¹⁶. Притом, дужни смо да напоменемо, да „насиље“ не значи само примену пуке физичке силе, већ и ширење неистина о некоме, оговарање, социјално искључивање, омаловажавање, одузимање слободе.

Један од најчешћих мотива у Дизнијевим цртаним филмовима је смрт мајке, што се повезује са стварном трагедијом из живота Волта Дизнија и његовом великом траумом. Његови класици готово обавезно садрже мотив смрти мајке на почетку приче, што је задржано и у савременој продукцији Дизнијевих филмова. Међутим, сцена насилне смрти мајке нигде није толико експлицитна колико у филму „Бамби“ (1942). Бамбијева мајка је хладнокрвно убијена у шуми из ловачке пушке, сцена је мрачна и језива за гледање. Код најмлађих гледалаца најчешће проузрокује трауму.

Слична ситуација је у цртаном серијалу „Тарзан“ (1999). Родитељи Тарзана бивају брутално убијени у дунгли, а са животињама које су криве за њихову смрт одраста њихов син. Узмимо у обзир да је Тарзан вешт са примитивним оружјем, одличан рвач, брз на песницама и да му по снази и вештини не могу „изаћи на црту“ ни људи, ни животиње. Његова мајмунолика спољашњост и вештина у тучи су глорификоване карактеристике. Подсетићемо и на обрачун између Тарзана и помахниталог Клејтона, која се завршава мрачном силуетом Клејтона обешеног о лијану.

¹³ Lin Ling-Yi, Cherng Rong-Ju, Chen Yung-Jung, Chen Yi-Jen, Yang Hei-Mei / Effects of television exposure on developmental skills among young children // *Infant Behavior and Development*, vol. 38. – str. 20-26.

¹⁴ Торлак Нада и Торлак Петар / Телевизијски програми за децу у Србији // *Годишњак Факултета за културу и медије*, год. VII, бр. 7, (2015). – стр. 337.

¹⁵ Према статистикама, најуспешније филмске куће су: Lionsgate, Miramax Films, Dream Works, Sony Pictures, Paramount Pictures, 20th Century Fox, Columbia Pictures, Universal Pictures, Warner Bros and Walt Disney Company. Преузето из: Milošević Zoran / *Films And Series As Instruments Of Geopolitics // Film and Politics*. – Belgrade : Institute for Political Studies, 2024. – p. 85.

¹⁶ Coyne Sarah M. and Whitehead Emily / Indirect Aggression in Animated Disney Films // *Journal of Communication*, Volume 58, Issue 2 (2008), p. 382–395.

„Лепотица и звер“ (1991) садржи песму која директно позива на убиство: „Хајде да убијемо Звер!“ (енгл. Lets kill the Beast!) Врло је битно да одрасли објасне деци одређене мотиве у овом цртаном филму, јер врло лако може да дође до конфузије због одређених мотива. Наиме, отац Беле (Лепотице) одлучује да украде ружу из туђег врта, што разгоропади власника – Звер и тражи од крадљивца да му преда своју кћерку, што он и уради. Како Дизни представља смрт мајке јунака, тако најчешће представља и неспособност оца да заштити и разуме своје дете. Тако Бела постаје заробљеница Звери, према којој је он често груб, непријатан и суров. Међутим, упркос заробљеништву и грубости, Бела се заљубљује у њега. Притом је Звер насилан и према другим људима, што проузрокује њихов позив на његово убиство. Због свега наведеног, пожељно је да родитељи објасне поруку филма деци, да не би дошло до буквалног схватања ликова и радње.

За анимирани филм „Прича о играчкама 3“ (2010) гледаоци обично наводе потресну сцену пожара, која захвата играчке. Док се шири паклени пламен, главни ликови Баз и Цеси се препуштају смрти, схвативши да им нема спаса. Пламен букти, настаје хаос, а омиљени ликови остају без наде за спас. Осим ове потресне сцене, треба поменути да је „Прича о играчкама“ изазивала контроверзе због могуће сексуалне сцене приказане у позадини у облику сенки.

„Повратак у Оз“ (1985) је играни филм за децу много мрачнији од оригиналног, а почиње изласком Дороти из психијатријске установе и њеног одласка у још суровији Оз. Страшило, Лимени и остали ликови су изобличени, нимало симпатични, доминира осећај страха и збуњености, те није чудно што је овај Дизнијев филм проглашен за једног од најмрачнијих. Осим мрачних сцена са изобличеним ликовима и уврнутим пејзажима, најпотреснија сцена је када Дороти улази у собу препуну одсечених глава. По сличном рецепту је сниман играни (хорор!) филм за децу „Не гледај испод кревета“ (1999).

„101 далматинац“ (1967) је цртани филм са најјезивијом зловницом Круелом де Вил, која дере псеће коже и од њих прави себи бунде. Њена хистерична појава је крајње узнемирујућа, као и намере које има према несрећним псима.

„Пинокио“ (1940) је најгротесктнији Дизнијев филм. Иако главни јунак изгледа крајње слатко и невино, његово путовање на Острво задовољстава је симболичан пут у свет одраслих, превара и опасности. Власник острва мами децу обећањима да ће слободно пушити дуван и пити алкохол, а када му они приђу – претвара их у магарце. Потом те магарце продаје на принудни рад у циркусима и рудницама соли. Осим те мрачне приче, Пинокијев нос, који је дрвен и издужује се када лаже био је предмет бројних контроверзи.

„Успавана лепотица“ (1959), попут приче о 101 далматинцу садржи језиву зловницу, која прокуне тек рођено дете, изазове хаос у целом краљевству, претвара се у змаја и креће у рат са принцом Филипом. Најјезивија сцена је сцена њене смрти, када бива прободена Мачем истине и испусти кошмарни крик док се растаче у делове.

Анимирани филм „Принцеза и жаба“ (2009) је често хваљен због представљања тамнопуте девојке у улози принцезе. Међутим, заборавља се да доктор Фасилијер практикује црну магију и да успева да закорачи у свет оностраног. Духови који се у њему налазе уопште нису дружељубиви, а када принцеза Тијана разбије његов талисман, он бива заробљен у чудном свету са језивим хором и сенкама у психоделичном окружењу. Његова смрт је мистериозна, тешка и трауматична.

„Црни катао“ (1985) приказује Рогатог краља сатанског наличја који заповеда зомбираном (демонском) војском. Филм је означен као „садржај за који се препоручује присуство родитеља“, јер није у потпуности прикладан за децу. Језици црни катао, Рогати краљ и војска зомбија су сасвим довољне одреднице да се створи свест о овом филму.

Примери спорних Дизнијевих филмова су бројни, а горенаведени примери су само најпознатији од филмова у низу.

Ц. Шимел са Универзитета у Линчбургу направила је поређење између количине насиља у најпознатијим светским бајкама и Дизнијевим екранизованим остварењима истих.¹⁷ Резултати се налазе у продужетку рада.

Назив филма	Број насилничких сцена у филму	Број насилничких момената у бајци
Снежана и седам патуљака	68	25
Пинокио	70	89
Златокоса	94	4
Залеђено краљевство	42	9
Укупно	274	127

Шимел је потом представила статистику криминалних дела у последњих 7.5 деценија, изводећи закључак да је пораст насиља на филмском платну испирисао пораст насилничког понашања малолетника у свакодневном живота.

	Број ухапшених малолетних особа			
	1937	1940	2010	2013
Преступници				
Број становника	66.279.987	70.563.340	194.771.628	192.473.854
Физичко насиље свих узраста	29.669	34.018	781.844	726.575
Физичко насиље малолетника	1.604	1.746	28.161	19.351
Од тога мушкарци	1.379	1.589	21.276	14.486
Од тога жене	205	157	6.885	4.865

Наравно, нису проблематични само Дизнијеви филмови, иако су најзаступљенији и најпопуларнији. Случај је исти и са другим продукцијским кућама, чија популарност је последњих година у порасту. Навешћемо неке од њих: Pixar Animation Studios, DreamWorks Animation, Sony Pictures Animation, Illumination, Warner Bros, Blue Sky Animation Studios, Paramount Animation, Spa Studios итд.

У последњих двадесет година забележена је права експанзија насилних цртаних филмова разних продукцијских кућа. Предимензионирани делови тела, ломљење костију, обилно крварење, туче, обрачуни хладним и ватреним оружјем – главни су мотиви ових анимираних остварења. Анализираћемо неке од њих и њихов погубан утицај на младе гледаоце.

- „Непобедиви“ (*Invincible*, 2021-) Цртани филм о суперхеројском послу. Ниједна епизода није без крварења, бруталних обрачуна и убијања.

¹⁷ Подаци су преузети са предавања Џенифер Шимел са Линчбуршког факултета за уметности и науке, одржаног на Катедри за криминологију 4. октобра 2019. године. За више информација погледати: *Violence in Disney: An Examination of Early and Recent Animated Major Motion Picture Films Based on European Fairy Tales* // Digital Showcase. – Доступно на: <https://digitalshowcase.lynchburg.edu/studentshowcase/2019/presentations/13/> (29.03.2024.)

- „Рик и Морти“ (*Rick and Morty*, 2013-) Деда и унук луди научници који истражују друге димензије. Приче испуњене повредама, крвљу, уништавањем света, сексуалним инсинуацијама.
- „Срећна три/дрвена пријатеља“ (*Happy Tree Friends*, 1999-2016) иако изгледају као љупке антропоморфне животињице, јунаци овог серијала умиру на најкрвавији могући начин. Њихова смрт је обавезно у агонији, приказана до најситнијег детаља.
- „Металокалипса“ (*Metacalypse*, 2006-13) Мрачни метал бенд „Детклок“ упада у чудне ситуације. Из њих се рађа огромно насиље, реке крви, губитак делова тела, понижавање разних врста. Већина епизода изгледа као најгори кошмар.
- „Замкованија“ (*Castlevania*, 2017-21) Овај цртани филм је настао на основу видео-игрице, а реферише на Трансилванију. Вампири и демони су главни јунаци. Крваво се обрачунавају са својим жртвама.
- „Пилећи робот“ (*Robot Chicken*, 2005-) Тешко је замислити цртани филм за децу који укључује смрт главних јунака погибијом на најбрутаније начине. Управо то приказује ово остварење.
- „Јужни/Саут Парк“ (*South Park*, 1997-) Овај цртани филм је један од најпознатијих и најгледанијих филмова последње 2.5 деценије, али приказује смрт главног јунака кроз призму комедије. Он умире у готово свакој епизоди.
- „Харли Квин“ (*Harley Quinn*, 2019-) Мелодраматична Харли сама може да пребије читав батаљон, али ни њени помоћници нису ништа мање крволочни и смртоносни.
- „Еон Флукс“ (*Aeon Flux*, 1991-95) Професионални убица, прелепа Еон, сеје смрт где год се појави. Филм је смештен у дистопијској будућности.
- „Рен и Стимпи“ (*The Ren & Stimpy Show*, 1991-96) Агресиван пас величине и облика комарца и крупан ментално заостали мачак. Бију се, крваре, повраћају, а ступају и у „сумњиве активности“ које одрасли препознају као „груби/насилни геј секс“.
- „Породични човек“ (*Family Guy*, 1999-2003; 2005-) Кроз комедију провучене су све могуће моралне прљавштине – прељуба, физичко, породично и вршњачко насиље, убиство, абортус, обмане, расизам, верска нетрпељивост итд. Цртани филм који се суочио са бројним негативним критикама, петицијама за забрану, новчаним казнама.
- „Супер девојке“ (*The Powerpuff Girls*, 1998-2005) Три слатке девојчице се боре против криминала и побеђују све који им се супротставе. Ултимативни мали суперхероји. Порука серије: насиљем се може све.

Листа нема краја, као ни насиље које се нуди младим гледаоцима чија се свест о међуљудским односима и животу тек формира.

ГЛОБАЛНА КОНЗУМЕРИСТИЧКА (НЕ)КУЛТУРА

Можемо рећи да је најчешћи проблем савремених цртаних филмова физичко и психичко насиље једних ликова над другима. Али не смемо заборавити ни промоцију других ризичних понашања која доводе до моралне декаденције гледалаца. Наредне тезе говоре о томе како савремени цртани филмови (у чему далеко предњаче амерички) кваре своје гледаоце:

- Промоција генералног непоштовања међу људима. Сви ликови на претходној листи су „хероји“ који не слушају никога, супротстављају се свима, па и члановима своје породице, сваког третирају као горег од себе.
- У том непоштовању издваја се породично непоштовање. Тако у цртаном филму „Рик и Морти“ унук онанише у присуству деде или у „Породичном човеку“ у више наврата се љубе (а могуће и воде љубав) рођени брат и сестра.
- Газе се свачија верска осећања. Хришћанство, ислам, будизам, јудаизам, хиндуизам – потпуно је неважно. Свет савремених цртаних филмова је свет без Божијег присуства, а сваки верник и свака религија се једнако „пљују“, односно представљају као глупи, заостали, бескорисни, па и потенцијално опасни.
- Газе се свачија патриотска осећања. Под маском комедије, Арапи су терористи, Руси су криминалци и шпијуни, Индијци су намазани трговци са смешним акцентом итд.
- Не постоји част, ни мушка, ни женска. Љубав је сведена на задовољење најнижијих страсти или пак приказана као мит, непостојећа и беспотребна.
- Сакаћење и убиство. Ултимативни вид агресије, отеловљење мржње која на крају доводи до нечијег унакажења и смрти.
- Духовно и културно сиромаштво, протачки вокабулар и насилничко понашање.

У глобалној конзумеристичкој култури, долази до оправдавања насиља и његовог уздизања на ниво нормативног понашања. Формира се тзв. поткултура насиља, мимо или у супротности са доминантним вредносно-нормативним системом¹⁸. Последице су немерљиве, а огледају се у социјалној декаденцији на свим нивоима.

ЗАКЉУЧАК

ЦРТАНИ ФИЛМОВИ СУ У СУПРОТНОСТИ СА ХУМАНИСТИЧКОМ ПРИРОДОМ ОБРАЗОВАЊА

Можемо рећи да насиље у цртаним филмовима има дугу историју, а циљ је био да се гледаоци подстакну на насиља над мањинама, а датира још од **кариатура објављених у новинама Вилмингтона, Северна Каролина 1898. године**.¹⁹ Међутим, цртани филмови су еволуирали у промоцији насиља, тако да данас имамо садржаје од мизогиније, пребијања, убијања, касапљења, рушења, педофилије²⁰, па до ухођења (и све се представља као уобичајено).

Мишљења се разликују о утицају насиља из цртаних филмова. Значајан број истраживача верује да висок ниво насиља у цртаним филмовима чини децу агресивнијом

¹⁸ Pavićević Olivera / Nasilje i kultura // Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Vol. XXXIII, br. 1 (2014). – str. 78.

¹⁹ Расистские карикатуры 50 фото // Фан Фон. – Доступно на: <https://funfon.ru/photo/rasistskie-karikatury> (31.03.2024.)

Такође: Макгриви Нора / Как расистские карикатуры помогли разжечь резню // JSTOR. (Нора Макгриви је бивша новинарка Смитсоновског института. Такође и новинар-фриленсер из Чикага, чији се чланци објављују и у Wired, Washingtonian, Boston Globe, South Bend Tribune, New York Times и другим листовима.) Многи њени чланци се налазе и на њеном сајту: https://translated.turbopages.org/proxy_u/en-ru.ru.8f2f1c90-66093df8-d4ecd7e1-74722d776562/https/www.smithsonianmag.com/author/nora-mcgreevy/?page=22

²⁰ Француски цртани филм „Non“ креиран је од стране француске школе ECV Animation. У цртању се без речи урања у страшну причу на тему сексуализованог насиља над децом. Главни лик види силоватеља како малтретира дечака у јавном превозу, а нико од одраслих не обраћа пажњу на то. Критика овај цртани филм сврстава у категорију 12+, или гледање само са одраслима, или још боље, прво гледање од стране одраслих. Види: Французский мультимедиа про тему педофилии // B17. – Доступно на: <https://www.b17.ru/blog/francaisecartoon/?ysclid=luelfx8ewzw417191407> (31.03.2024.)

у свакодневном животу, јер мала деца имају тенденцију да имитирају (опонашају) негативно понашање које виде на телевизији.²¹ Током године, дете које гледа у просеку два сата цртаних филмова дневно биће сведок 10.000 аката насиља.²²

Шта, дакле, урадити?

Родитељи, наравно, нису равнодушни према количини насиља приказаног у цртаним филмовима, те су предузели неколико иницијатива.²³ Тако су у САД усвојили „Закон о дечјој телевизији“, који захтева од емитера да емитују образовне емисије и пружају информације за децу. Друга иницијатива је “V-чип закон”, који родитељима даје могућност да забране насилне емисије на својој телевизији, што је систем који оцењује телевизијске емисије на основу њиховог садржаја. Наравно на простору Балкана је прилично тешко и помислити да се усвоје овакви закони, јер управо глобалне западне компаније воде политику промоције насиља и декаденције младих.²⁴

Следећа опција за родитеље је да прате које садржаје деца гледају и правовремено спрече гледање агресивних цртаћа. Као што је већ поменуто, укупно време деце испред екрана не би требало да буде дуже од два сата. То су два сата која би родитељ могао искористити не само да надгледа и повеже се са својим дететом, већ и да контролише оно што гледа. Приликом истраживања агесије деце без родитеља дошло се до резултата да су скоро сва деца која су имала проблем са агесијом, заправо, имали врло мало, ако их је уопште било, дружења са својим оцем. Што се тиче мајчиног одсуства или неукључености у живот детета, то такође може довести до већег нивоа агесије. Другим речима, да ли ће насиље из цртаних филмова деловати на децу зависи и од одсуства, односно присуства родитеља у животу деце. Ово сазнање нас води ка једној другој теми – породици и важности породице за децу.

Важна је и улога државе, тј. правосуђа. Имамо поучан пример из Русије. Недавно је Октобарски окружни суд Санкт Петербурга забранио анимирану серију „Нарру Tree Friends.“ Стручњаци су сматрали да је цртани филм „у супротности са хуманистичком природом образовања својственом Русији“. Ствар је у томе што се несреће стално дешавају цртаним ликовима, антропоморфним животињама. У одлуци суда се каже да се „Управо сцене насиља сматрају штетним за децу“.²⁵

Такође, забринути активисти и родитељи (због нереаговања државе и државних институција) објављују листе насилних цртаних филмова, са препоруком родитељима да не дозволе деци да их гледају. Критеријуми су да радња филмова садржи елементе као што су: насиље, окрутност, крв, мрачни херој, насиље, освета, опасност, борба, смрт, оружје и друге занимљиве теме у жанровима: *Цртаћ*, *Акција* и *Фантазија*. Интересантно је да се цртани филмови са насиљем највише снимају у Јапану, САД и Јужној Кореји.²⁶

²¹ Види: Почему дети воспринимают насилие в мультфильмах / фильмах? – Доступно на: <https://qastack.ru/parenting/22644/why-do-kids-pick-up-on-violence-in-cartoonsmovies> (30.03.2024.)

²² Вигман О.; Каттшройтер М.; Баарда Б. / Продольное исследование влияния просмотра телепередач на агрессивное и просоциальное поведение // Британский журнал социальной психологии, вол. 31, но. 2 (1992). – с.147-164. doi:10.1111/j.2044-8309.1992.tb00961.x. PMID 1623368.

²³ Питерс Кристен М.; Блумберг Фрэн К. / Мультяшное насилие: так ли оно вредно для дошкольников, как мы думаем? // Раннее Детство Образовательный Журнал, вол. 29, но. 3 (2002). – стр. 143-148. doi:10.1023/A: 1014576307194. S2CID 143059316.

²⁴ Milošević Zoran / Films And Series As Instruments Of Geopolitics // Film and Politics. – Belgrade : Institute for Political Studies, 2024. – p. 83-103.

²⁵ Уберите от экранов детей: мультфильмы, в которых слишком много жестокости / Чипс Журналь. – Доступно на: <https://chips-journal.ru/reviews/uberite-ot-ekranov-detey?ysclid=luefoeze3o1263356> (30.03.2024.)

²⁶ Види: Кровавые мультфильмы // Film Like. – Доступно на: <https://film-like.com/mix/640-krovavyye-multfilmy> (30.03.2024.)

На крају морамо рећи да када су у питању цртани филмови и њихово гледање треба учинити „корак назад“, тј. вратити се на образац бајки, као вечити узор. Наиме, како је напред речено ништа не може да замени ту врсту литературе и да допринесе позитивном васпитавању деце као бајке. За тако нешто је потребно изборити се против моћних транснационалних корпорација и медија које снимају цртане филмове штетне за дечју душу.

Имамо ли снаге? – остаје питање.

ЛИТЕРАТУРА

Монографске публикациије

1. Алимпијевић Бранка / Бајке у образовању и васпитању : (приручник за наставнике разредне и предметне наставе, библиотекаре, психологе, педагоге и родитеље). – Београд : Друштво школских библиотекара Србије, 2020. – 242 стр.
2. Mek Kvejl Denis / Stari kontinent – novi mediji. – Beograd: Nova, 1994. – 225 str.

Научни чланци у часописима и зборницима

1. Милошевић Зоран / Улога оца у хришћанском васпитању деце // Вредносне оријентације младих – зборник радова. Бачка Паланка: Логос, 2005. – стр. 37-44.
2. Milošević Zoran / Films And Series As Instruments Of Geopolitics // Film and Politics. – Belgrade : Institute for Political Studies, 2024. – p. 83-103.
3. Veselinović Dragan / Televizija kao deo globalnog zagađenja planete // Zbornik radova Fakulteta dramskih umetnosti, br. 8-9 (2005). – str. 273-288.
4. Lazarević Dajana / Science And Journalism Combined In Exposing The Hidden Messages Of Film // Film and Politics. – Belgrade: Institute for Political Studies, 2024. – str. 475-487.
5. Masturah Zaki Nadia and Atiqah Sia Abdullah Nur / Animation Propaganda: The Hidden Messages in Disney Princess Animation That Affects Children Learning // Journal of Media and Information Warfare, vol. 7 (2015). – str. 43-67.
6. Миленковић Слајана / Утицај цртаних филмова на предшколску децу // Норма, вол. 13, бр. 3 (2008). – стр. 163-172.
7. Aleksić Hil Olivera, Srećković Nataša i Stupar Sanja / Crtani filmovi u svakodnevnom životu dece i mladih // Psihijatrija danas, vol. 51, br. 1-2 (2019). – str. 69-77.
8. Lin Ling-Yi, Cherng Rong-Ju, Chen Yung-Jung, Chen Yi-Jen, Yang Hei-Mei / Effects of television exposure on developmental skills among young children // Infant Behavior and Development, vol. 38. – str. 20-26.
9. Торлак Нада и Торлак Петар / Телевизијски програми за децу у Србији // Годишњак Факултета за културу и медије, год. VII, бр. 7, (2015). – стр. 327-340.
10. Coyne Sarah M. and Whitehead Emily / Indirect Aggression in Animated Disney Films // Journal of Communication, Volume 58, Issue 2 (2008), p. 382–395.
11. Pavićević Olivera / Nasilje i kultura // Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Vol. XXXIII, br. 1 (2014). – str. 75-93.
12. Вигман О., Каттшройтер М., Баарда Б. / Продольное исследование влияния просмотра телепередач на агрессивное и просоциальное поведение // Британский журнал социальной психологии, вол. 31, но. 2 (1992). – с.147-164. doi:10.1111/j.2044-8309.1992.tb00961.x. PMID 1623368.
13. Питерс Кристен М., Блумберг Фрэн К. / Мультяшное насилие: так ли оно вредно для дошкольников, как мы думаем? // Раннее Детство Образовательный Журнал, вол. 29, но. 3 (2002). – стр. 143-148. doi:10.1023/A: 1014576307194. S2CID 143059316.

Интернет извори

1. Children Watching Tv Statistics: Market Report & Data // Gitnux. – Доступно на: [https://gitnux.org/children-watching-tv-statistics/#:~:text=children's%20media%20consumption.-,Most%20\(71%25\)%20children%20in%20America%20aged%20between%208%20and,understanding%20children's%20consumption%20of%20television.](https://gitnux.org/children-watching-tv-statistics/#:~:text=children's%20media%20consumption.-,Most%20(71%25)%20children%20in%20America%20aged%20between%208%20and,understanding%20children's%20consumption%20of%20television.) (29.03.2024.)

2. 10 Hidden Adult Jokes In Popular Disney Films // Screen Rant. – Доступно на: <https://screenrant.com/disney-kids-movies-dirty-jokes-secret/> (29.03.2024.)
3. Top 10 Inappropriate Jokes In Disney Movies You Missed As A Kid // Watch Mojo. – Доступно на: <https://www.watchmojo.com/articles/top-10-inappropriate-jokes-in-disney-movies-you-missed-as-a-kid/gurgle-almost-swears-finding-nemo> (29.03.2024.)
4. Violence in Disney: An Examination of Early and Recent Animated Major Motion Picture Films Based on European Fairy Tales // Digital Showcase. – Доступно на: <https://digitalshowcase.lynchburg.edu/studentshowcase/2019/presentations/13/> (29.03.2024.)
5. Расистские карикатуры 50 фото // Фан Фон. – Доступно на: <https://funfon.ru/photo/rasistskie-karikatury> (31.03.2024.)
6. Французский мультяш про тему педофилии // Б17. – Доступно на: <https://www.b17.ru/blog/francaisecartoon/?ysclid=luefx8ewzw417191407> (31.03.2024.)
7. Почему дети воспринимают насилие в мультфильмах / фильмах? – Доступно на: <https://qastack.ru/parenting/22644/why-do-kids-pick-up-on-violence-in-cartoonsmovies> (30.03.2024.)
8. Уберите от экранов детей: мультфильмы, в которых слишком много жестокости / Чипс Журналь. – Доступно на: <https://chips-journal.ru/reviews/uberite-ot-ekranov-detej?ysclid=luefeoze3o1263356> (30.03.2024.)
9. Кровавые мультфильмы // Film Like. – Доступно на: <https://film-like.com/mix/640-krovavye-multfilmy> (30.03.2024.)

Даяна Лазаревич
Зоран Милошевич

НАСИЛИЕ В МУЛЬТФИЛЬМАХ – КУЛЬТУРНО-СОЦИОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация

Рост насилия в мультфильмах и т.н. скрытое и очень вредное содержание в них стало популярной темой прежде всего в журналистике, а затем и в науке в последние пару десятилетий. Растет число родителей, которые строго контролируют мультфильмы, которые смотрят их дети, считая их подстрекательством к агрессивному поведению. Подобные обвинения зафиксировали учителя и руководители отечественных и зарубежных школ. В работе, предложенной научной и широкой публике, проанализировано потенциально вредное воздействие мультфильмов на поведение детей, наиболее распространенными из которых являются: физическое и психологическое насилие над окружающими, нереалистичное изображение тела и физических возможностей, создание иллюзии безбожного мира, чудес, сексуальных инсинуаций, а в последнее время даже сатанинских тенденций.

Ключевые слова: мультфильмы, дети, образование, социальное поведение детей, современная культура.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

316.624(082)

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп "Насиље – појавни облици и могући начини превенције" (12 ; 2024 ; Брчко [Дистрикт])

Nasilje – pojavni oblici i mogući načini prevencije. Tom 3 : zbornik radova sa XII međunarodnog naučnog skupa održanog 10. maja/svibnja 2024. godine / priredila Albina Fazlović. - Brčko [Distrikt] : Evropski univerzitet, 2024 (Banja Luka : Markos). - 527 стр. : илустр. ; 25 cm

Текст ћир. и лат. - Радови на више језика. - Тираж 300. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз радове. - Abstracts.

ISBN 978-99955-99-73-7

COBISS.RS-ID 140419329